

ŽUPA BOGOMOLJE NA HVARU o 250. obljetnici osnutka (1745.-1995.)

JOŠKO KOVAČIĆ
Centar za zaštitu kulturne baštine otoka Hvara
HVAR

UDK 282
Izvorni znanstveni rad

Auktor iznosi povijest župe Bogomolje na Hvaru: pretpovijest, sakralne spomenike, župnike i svećenike, školu i druge važnije podatke, mahom po neobjavljenim arhivskim vrelima.*

Brojni pretpovijesni spomenici - kamene gomile, gradine (ističe se ona na Likovoj Glavi, najvišoj točki ovoga dijela otoka), spiljski lokaliteti i drugi arheološki nalazi jasno svjedoče da je ovaj dio krševitog istočnoga kraja otoka Hvara čovjek nastavao barem koncem drugog i kroz prvo tisućljeće prije Krista.¹

Nakon toga slijedi arheološka, a nadasve arhivska "šutnja" sve do 14. st., naime do hvarskog Statuta redigiranog 1331. godine. U njemu se čitav istočni dio otoka spominje pod zajedničkim nazivom *Plame* (množ. ž. roda; stari lokativ: u Plamah). Naziv je vjerojatno slavenskog, a sigurno indoeuropskog postanja i znači *zaravni*, zapravo *visoravni* koje se nižu od središnje do

* Pisac zahvaljuje na korištenju Biskupskim arhivom u Hvaru pok. Ordinariju mons. Celestinu Bezmalinoviću, sadašnjem biskupu mons. Slobodanu Štambuku i generalnom vikaru Biskupije mons. Josipu Šantiću. Izuzetnu zahvalnost dugujem sadašnjem gđinjsko-bogomoljskom župniku vlč. don Josipu Franuliću, koji mi je omogućio istraživanje u mjestu te, pored uvida u župni arhiv, dao i više podataka iz povijesti župe, uz podatke iz župnog Protokola. Kolegi Zdravku Fištoniću hvala na fotografijama.

¹ N. VUJNOVIĆ, Bogomolje, Likova Glava - Gradinski objekat, *Obavijesti HAD*, XV., 3, Zagreb 1983, 32-33; Isti, Prilozi arheološkoj karti otoka Hvara, *VAHD* 83, Split 1990, 50-53 sl; Isti, Arheološko-konzervatorski nadzor ... na Likovoj Glavi; Nalaz helenističke keramike kod Bogomolja; Dvije kamene gomile ... kod Bogomolja - *Periodični izvještaj Centra za zaštitu kulturne baštine otoka Hvara*, 162/1994, 88-90; I. MAROVIĆ, Iskopavanje kamenih gomila u Bogomolju na otoku Hvaru, *VAHD* 78, Split 1985, 5-19.

najistočnije točke otoka.² Plame su započinjale od Milne (danas uvala Mina istočno od Jelse) i Sadišća u Plaži i obuhvaćale cijelo istočno “šilo” otoka Hvara do najistočnijeg rta s crkvicom sv. Jurja, gdje je kasnije nastalo naselje Sućuraj. Čitavo je to područje bilo u općinskoj vlasnosti i služilo za sječú drva, ispašu i sijanje žitarica, a dio se žita imao dati Općini kao vlasniku. To se pravo davalo u zakup posebnicima na javnoj dražbi, a polja su nadgledali “poljšćici” - poljari (*postici de Plame*). Stalnih stanovnika u 14. st. tu nije bilo, pa se za sudske pozive 1331., za razliku od pućanstva u gradu Hvaru i selima, u Plamama spominju samo oni koji tamo “budu”, (*illi, qui erunt in Plame*), tj. privremeno borave na poljskim i inim radnjama.

No, pućanstvo se u srednjemu dijelu otoka, gdje bijahu gotovo sva naselja okolo plodnoga starogradsko-jelšanskog polja, sve više množilo, a pristizahu i doseljenici s kopna, posebno iz obližnje Krajine, kako se onda nazivalo današnje Makarsko primorje. Stoga je zemlje stalno manjkalo, pa se već u zemljišniku iz 1407. g. spominju brojni privatni posjedi u Plamama do uključno Gdinja, a samo je najistočniji dio Plama s Bogomoljem do rta Sućuraj još bio ostao u cjelovitom općinskom posjedu. Posebnici su stjecali zemlju u Plamama bilo legalno - općinskom investiturom, tzv. gracijom, pri čem Općina ostajale izravnim vlasnikom i za to je dobivala dohodak, naime dio priroda (što se također davalo u zakup) - bilo ilegalno raznim uzurpacijama.

To se nije dalo zaustaviti, jer se toliko velika površina otoka nije mogla trajno izuzeti od višegodišnjih poljodjelskih kultura, a time i stalnog naseljavanja. Stoga bijaše uzaludna odluka hvarskoga Kneza iz travnja 1460. g. o poništavanju gracia u Plamama, koje da mnogi nastoje dobiti “uz brojne prevare” (*cum multis fraudibus*), dok je “područje Plama određeno za sijanje žita te za ispašu siromašnima, a zabranjeno za sadnju loze” (*...territoria Plammae, quae loca sunt deputata ad seminanda blada et pro pascuis pro pauperibus hominibus, et vetita pastinari*).³

S gornjim je povezan i prvi spomen Bogomolja koji smo pronašli, u graciji vlasteli Paladinu (Paladiniću) p. Dujma i njegovu sinovcu Nikoli na po 30 motika zemlje u uvali Veprinova Luka “između Gdinja i Bogomolja” (*infra Gdin, et Bogomoglia*) 1489. godine.⁴

U ovom ćemo se radu koristiti danas uvriježenim, standardnim oblikom “Bogomolje” (jednina srednjega roda), iako se u prošlosti veoma često javlja i oblik “Bogomolja” (izvorno množina srednjeg, u današnjem mjesnom govoru

² Usp. lat. *planus*, grč. *platys* i brojne analogije u P. Skoka (*Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*, Zagreb 1950, 41, 84, 122, 137, 159, 172, 214, 216, 261 itd) te Ž. VEKARIĆ, *Pokušaj tumačenja nekih hvarskih toponima ...*, *Zapisi o zavičaju*, Jelsa 1973, 84-85.

³ (LJUBIĆ), *Statuta et leges ... civitatis et insulae Lesinae*, MHJSM I., III., Zagrabiae 1882-3, 177, 182, 200, 205, 238-239 i 346.

⁴ Arhiv Machiedo u Hvaru, C Varia.

jednina ženskog roda).⁵ Postankom je to svakako poimeničeni pridjev: Bogomolje (selo, polje), Bogomolja (sela, polja), naime *selo ili polje* (u staroslavenskom su te riječi istoznačne) što je prvotno pripadalo nekom *Bogomolu*, a to je slavensko teoforično osobno ime (usp. rusko prezime: *Bogomolov*), dok je “-j(i),-ja, -je” stari posvojni nastavak.⁶

Pučanstvo

Zbog nepostojanja starijih matica i općenito nedostatka starijih hvarskih isprava, o stanovništvu Bogomolja u ranije vrijeme možemo donijeti samo fragmentarne podatke, razasute po različitim arhivskim vrelima.

Tako se 1518. g. u “Bogomoglia” spominju prezimena Polovinić, Vlatković, Miljevčić i Sumnja //,⁷ 1529.g. Stanojević i Jelušić,⁸ 1554.g. Dujmović, 1555.g. Radašinić, 1557. g. Dragičević, 1558. Škobalj, 1559. g. Babrajić, 1574. *Radovančić* i Gojić.⁹ Godine 1575. navode se prezimena Pićojević i P. reč. Bilobrk te Ivežić,¹⁰ 1578. g. Livković, 1588. g. Stančić, Petrović i Jerolimović.¹¹ Godine 1593. spomenuto je prezime Živković, 1601. g. Dorotijević, 1602. g. Jelušić-Prhatović, 1620. g. Starčević i Buličević, 1625. g. Jakovjević, 1667. g. Dujmović-Matulović, 1672. g. Marinčević zv. Bulat,

⁵ U raznim grafijama - Bogomolje: 1588., 1627., 1629., 1647.; Bogomolja: 1553. (“villa” - Statuta /bilj.3/, 286), 1605. itd, a iste godine i 1637. u oba oblika. - Izvori su većinom navedeni u ostalim bilješkama.

⁶ Usp. Banja Luka (=banova livada), Škofja Loka (=škofova, tj. biskupova livada) u Bosni odn. Sloveniji i Živogošće (=polje, selo, naselje? nekog Živogosta) u Makarskom primorju. - P. Skok (n.d. bilj.2), bilježi i mjesto “Bogomolja” (jed. ž.r.) kraj Ogulina i kaže da se ne zna “na što se ovaj posve jasan// naziv odnosi”. Novija pučka etimologija vidi korijen u “bogomolji”, tj. crkvi oko koje je nastalo naselje (zabilježio d.K.Vučetić 1900., Kaptolski arhiv u Hvaru, XV., 14), što je naivno: selo je svakako nastalo prije crkve, po kakvoj bi i druga naselja dobila isto ime, što je ovdje (uz ogulinski izuzetak) međutim jedinstven slučaj. Osim toga riječ “bogomolja” je prevedenica od lat. “oratorium” i nije starija od 19. st. - Množinski oblik “Bogomolja” koji se za ovo mjesto sreće u izvorima bit će da je povezan s raspršenošću naselja.

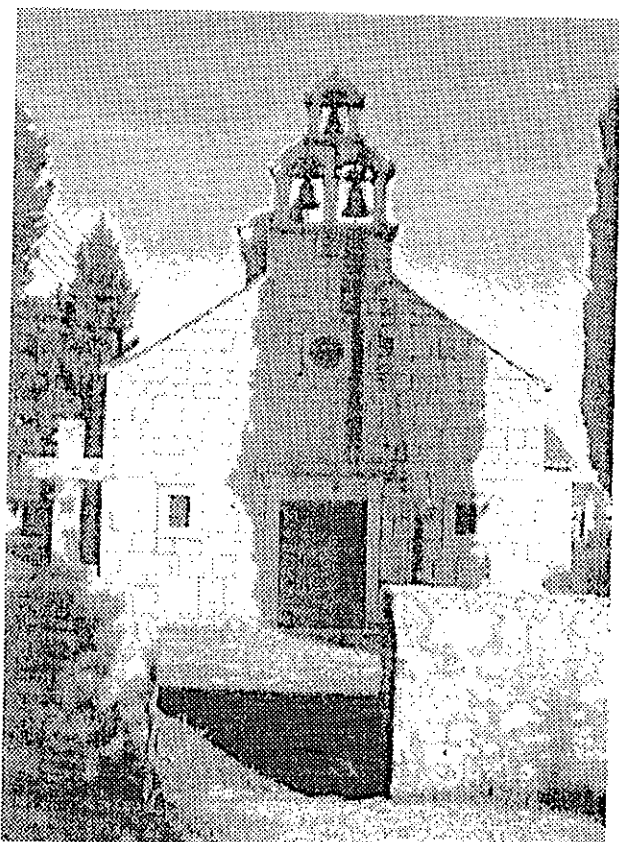
⁷ Arhiv Centra za zaštitu kulturne baštine u Hvaru, *Mali fondovi* 224.

⁸ Arhiv Boglić-Božić u Hvaru, VIII. Varia.

⁹ S. PLANČIĆ, *Inventar arhiva Hektorović*, III., Stari Grad 1984, 135, 140, 146, 149, 152, 170 i 172.

¹⁰ Isto, II., Stari Grad 1982, 7.

¹¹ Povijesni arhiv u Zadru, Arhiv Hvara, kut. 2, Instr. Venier; kut. 3, sveščić 1588., 268 v - 269; Biskupski arhiv u Hvaru (dalje: BAH), *Visitatio Cedulini Ins. Pharensis et Issae*, 429.

Bogomolje: Župna crkva

Radovanović, Serić ili Šerić, Buhovčević, Miletić i *Jerković*, a 1712. g. i Popović.¹⁵

1676. g. Babrajić ili Duhović.¹² Godine 1683. zabilježeno je prezime Zenčić, 1684. g. Perić, 1686. g. Buhovac i Stipišić, 1697. g. Bilobrković, Radovanović, Matijašević, Rajkov?, Serićević? i *Ivanković*.¹³

Ta i druga prezimena spominje i prvi sačuvani popis pučanstva Bogomolja iz 1673. godine, kad se bilježe obitelji *Begović*?, *Bengučević*, *Bilobrković*, *Bulat*, *Bubović*, *Buličević*, *Čipirković*, *Desković*, *Godinović*, *Huljić*, *Ivančević* (=Ivanković?), *Jelušić*, *Livaković*, *Marinčević*, *Matijašević*, *Matulović*, *Perić*, *Radovančić*, *Radovanić*, *Rujkov*, *Serićević* i *Stipišić*.¹⁴

Godine 1702. tu su još prezimena *Lucić*, *Bilčić*, *Biljković*, *Bulačić*, *Vlahović*, *Biažević*,

¹² Povijesni arhiv u Zadru, Arhiv Hvara (dalje: PAZd, AH), kut. 3, Instrumentor(um) liber tertius ... Longo, 267 v; kut. 5, Instrumentor., 19 i 614 (usp. isto, kut. 7, Minio, 45 - "della villa di Bogomoglie"); Arhiv Centra, Gracije, II., 221a-b i 234; A. KALOGJERA, *Izvori za povijest otoka Korčule*, 6, Zagreb 1979, br. 985; PAZd, AH, kut. 10, spisi bilježnika J. Grisogona, 4,3; Isto kut. 11, Libro secondo ... Instrumenti ... Pasqualigo, 28; Arhiv Machiedo u Hvaru, Fond Gazzari, 4.

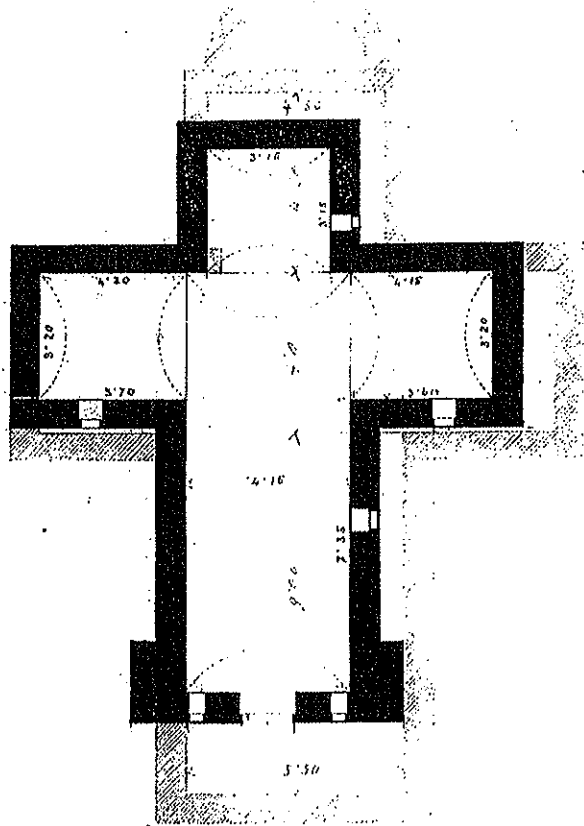
¹³ PAZd, AH, kut. 12, Instrumentor. Primus Pizzamano, 9 i 57 v; kut. 13, sveščić 1697.; Arhiv Centra, Arhiv Bučić F, XIII. a; Grazie 1694-1705, 29v. - Godine 1787. spominje se Babrajić zv. Ivanković (PAZd, AH, kut. 12, Instrum. terzo Balbi).

¹⁴ Arhiv Hektorović u Dubrovniku (IC PZ HAZU), svez. 144; Usp. N.BEZIĆ-BOŽANIĆ, Popis stanovnika otoka Hvara iz 1673. godine, *Čakavska rič* 1/1991, 35.

¹⁵ BAH, Rovetta Visitatio, I. vizitacije, 1035-1042; PAZd, AH, kut. 16, Instrvmentorvm primvs. i7i2.

Dalji nam uvid u pučanstvo Bogomolja¹⁶ pružaju župne matice, sačuvane od utemeljenja posebne župe 1745. godine.¹⁷ Tu se spominju još i prezimena *Barbarić*, *Franić*, *Jerković* zv. *Srhoj* i *Plavšić*, *Brkušić*, *Vlastelica* (iz Oskorušnoga u stonskoj biskupiji, 1756.), *Mateljan* ili *Rudan*, *Šerić* iz Račišća *Matijašević* iz Drašnica, *Kristić* iz Lumbarde, *Vlahović* zv. *Perić*.

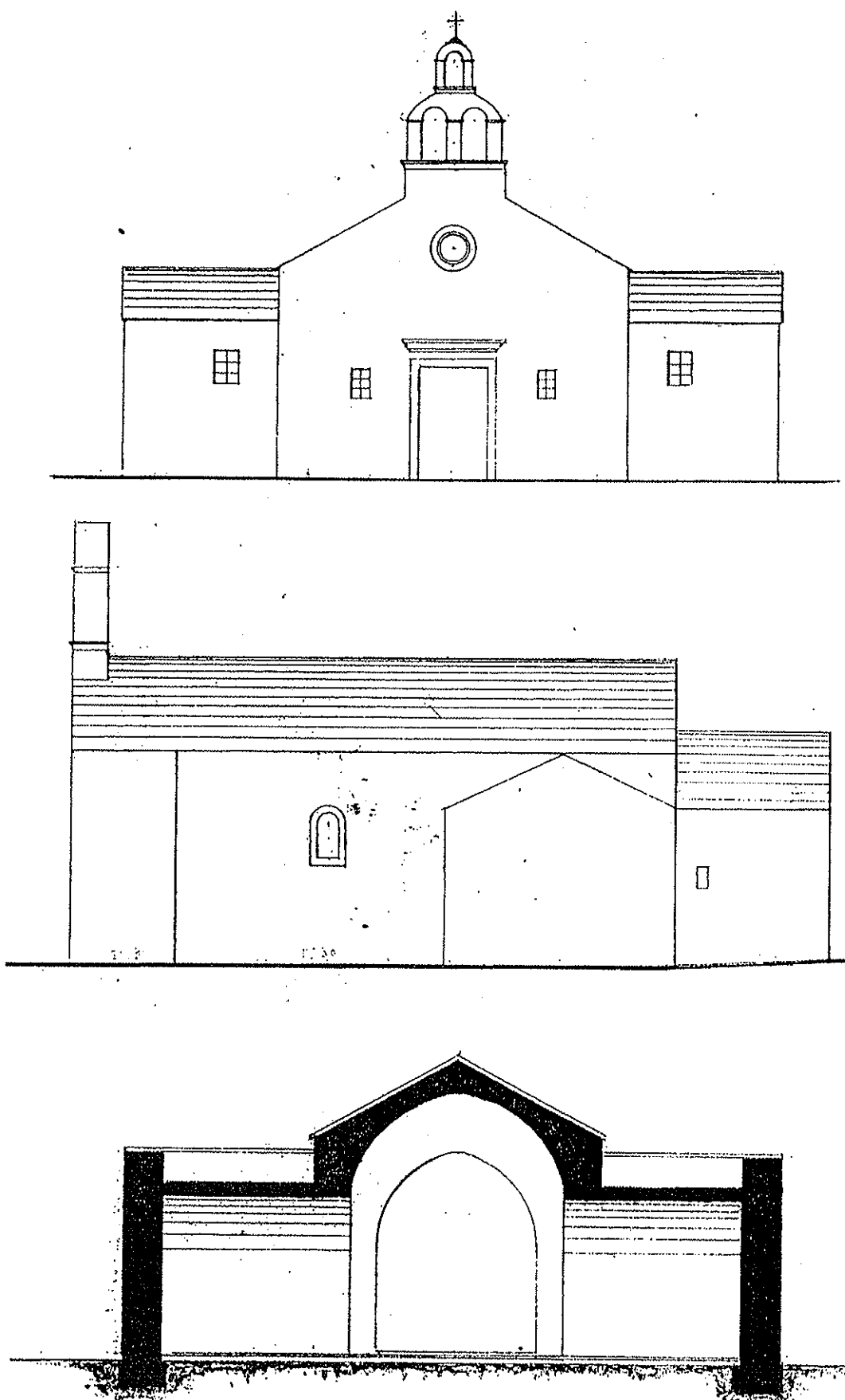
Noviji pak anagrafi navode još i prezimena *Radojković*, *Dužević-Tonšić* (iz Dola oko 1830., nedavno izumrli), *Matijević* (u Smrskoj, oko 1830. iz Solina), *Radić* (iz Klisa, doselio se oko 1867. iz Gdinja), *Borić* (iz Podgore oko 1924.), *Humić* (od Huljić, promjenom prezimena), *Prgomet* (iz Drašnica a ovom stoljeću, iseljeni), *Podrug* (iz Dicma oko 1913.), *Prgin* (iz Primoštena, učitelj vjenčan 1936.), *Lucijetić* (iz Podgore 1893.), *Štambuk* (iz Selaca oko 1921., u vezi s radom danas zapuštenog bogomoljskog kamenoloma), *Nežić* (iz Nugle u Istri?), *Žančić* (iz Blata, vjenčan 1926.).

Tloris župne crkve u Bogomolju iz 1835.
(PAZd, Građevinska sekcija, br. 149)

¹⁶ Usp. N. BEZIĆ-BOŽANIĆ, Stanovnici Bogomolja i njihova prezimena u 18. i 19. stoljeću, *Čakavska rič* 2/1991, 71-81.

¹⁷ U PAZd (Fond matičnih knjiga, 285-291) je matica krštenih 1745.-1854. i civilna 1825. - 1858. g., matica vjenčanih 1754. -1853. i civilna 1825. - 1858. g. U bogomoljskom su župnom arhivu matice: krštenih 1854. - 1908. te od 1942. g., vjenčanih od 1945., umrlih od 1943. i krizmanih od 1943. godine. (Praznine su od djelomičnog uništenja župnog arhiva od strane partizana-komunista u 2. svj. ratu). Tu su i 4 knjige anagrafa s podacima počam od druge polovice 18. st., ažurirane od župnika Franulića, koji se pobrinuo i za njihovu restauraciju. O ovdašnjim maticama usp. i BAH, br. 545/1866.

Arhitektonski snimak župne crkve u Bogomolju 1885. g.
(PAZd, Građevinska sekcija br. 149)

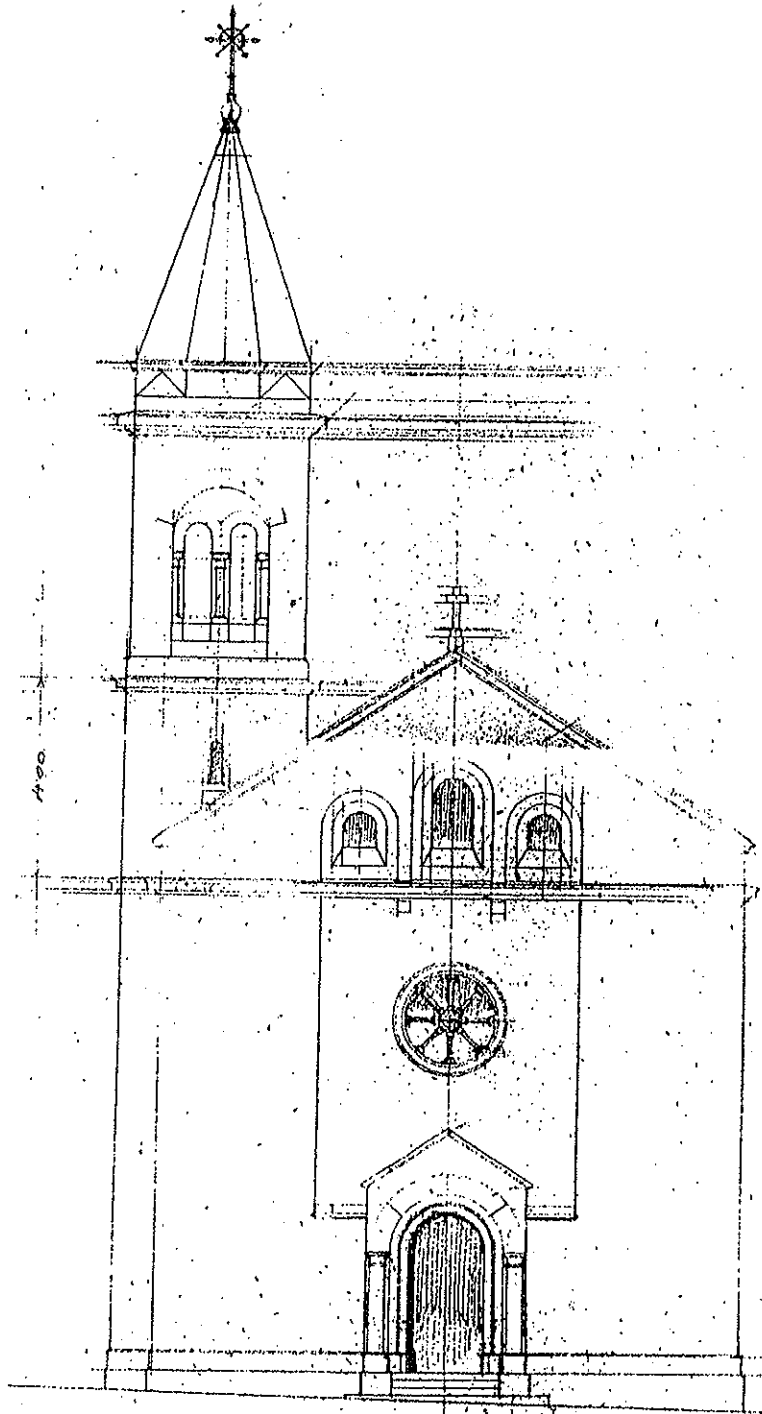
Od 1673. g., kada je ovdje bilo 28 obitelji i 177 stanovnika, pučanstvo je Bogomolja stalno raslo, posebno u 19. st., dosegnuvši najveći broj 1910. godine, kada je tu - u odlomcima Račevinja, Jerkov Dvor, Selo, Glava i Selca (Jerkovići, Zaglav, Marinja Glavica) - bilo ukupno 809 stanovnika. Nakon toga - nadasve iza 2. svjetskog rata - uslijedilo je veliko raseljavanje, pa je prema popisu iz 1991. selo imalo svega 149 žitelja, mahom ljudi u trećoj životnoj dobi.¹⁸

Župa

Najkasnije početkom 16. st. postojala je zajednička župa "plamskih sela" kojoj je pravovlasnik bio, kao i svima ostalima na otoku, hvarski Kaptol. Tako je 1526. g. arhiđakon i vikar hvarski Nikola Angeli izabrao *in curatum et plebanum Villarum piame* don Matija Lukanića (Lucanus) sina meštra Marina, na mjesto don Vidoša Gazarovića. Godine 1560. obećaju predstavnici Poljica, Zastrazišća i Gdinja (Bogomolje se, začudo, ne spominje, dok je Sućuraj dobio posebnu župu, predanu fratrima augustincima, već 1526. g.) da će don Luki Strijaniću (Strianeus), koji je *Curatus dictarum Villarum Plame*, davati godišnje u ime redovine po 2 sića dobra vina, ili protuvrijednost u novcu. U veljači 1566. g. uputi hvarski biskup (koji nije ovdje rezidirao) kardinal Zaharija Dolfin pismo Vikaru i Kaptolu, kojim ih pozove da se za četiri sela u Plamama pobrinu jednim svećenikom više, a dobivao bi dio desetine po običaju. Tako 10. lipnja 1571. g. Kaptol izabire don Ivana Simonettia za "kurata ili kapelana" (čini se, ne prvog) Gdinja i Bogomolja, uz "običajnu nagradu" (*consueto honorario* - vjerojatno pola kanoničke prebende) koju će "kao i ranije" (*come prima*) dobivati pola od biskupskog, a pola od kaptolskog Stola (Menze).

Godine 1600. žali se Kaptol u Rim da je po starom običaju on birao "kurata" Plama, Gdinja i Bogomolja, a Ordinarij ga potvrđivao (*Per antica consuetudine il Capitolo elesse il Curato di Piame, Gdign, et Bogomoglie, et lo presenta per confermazione all' Ordinario*), no nedavno je Biskup (=Cedulin) svojevoljno imenovao don Nikolu Piretića (Periteo), svog miljenika (favorito). Rim odgovori da pravo Kaptola ostaje na snazi (*Capitulum utatur Jure Suo*).

¹⁸ J. KOVAČIĆ, *Iz hvarske kulturne baštine*, Hvar 1987. (šapirografirano), 80 i 85. - Nakon administrativne podjele stare hvarske Općine (= otoci Hvar i Vis) na sedam manjih pod Francuzima 1811., Bogomolje je pripalo općini Sućuraj, a 1886. g. dobilo vlastitu općinu (sa Gdinjem) - v. BAH, br. 644/1885; N. DUBOKOVIĆ NADALINI, *Općinsko ustrojstvo i prilike na Hvaru od 1807. do 1818. godine, Prilozi povijesti otoka Hvara, II.*, Hvar 1992, 93 i M. BARBARIĆ, *Bogomolja!!*, Bogomolje 1987. (preklopnica) koja je potrajala do 1955., naime, do uspostave jedinstvene općine na otoku (arhiv su uništili partizani u 2. svj. ratu). Novom je podjelom 1993. mjesto opet pripalo sućuranskoj općini.

Ć. M. IVEKOVIĆ, Skica za pročelje nove bogomoljske župne crkve (PAZd, Građevinska sekcija br. 149)

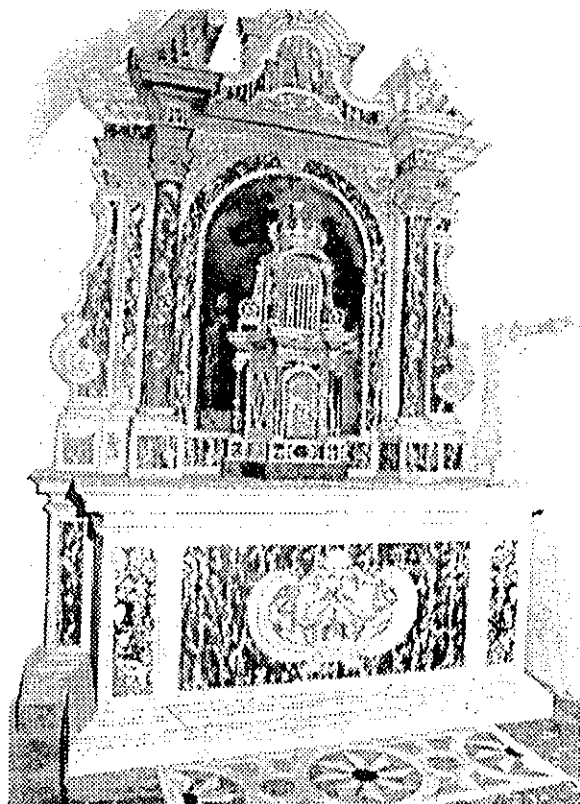
rezidirao. Preliminarni? akt odvajanja Bogomolja od gđinjske župe je datiran 11. kolovoza 1744. g., i njime Bogomoljani obećavaju novome župniku 48 dukata i polovicu ranije zajedničke desetine, naime 12 kadaca masta godišnje. Slijedeće 1745. g. dogovorili su se u Hvaru Gđinjani i Bogomoljani o podjeli zajedničke imovine: pokaznica će pripasti Bogomolju, a Gđinjani će kupiti novu; čestičnjak (piksida) obratno; svetohranište, posudu za nošenje popudbine i posude za sv. ulja za Bogomolje načinit će se na zajednički trošak, a za svoj dio župne kuće u Gđinju Bogomoljani će dobiti 130 dukata. Napokon 20. listopada 1745. g. bi

Svega 5 godina kasnije biskup Cedu-lin, u dogovoru i su-glasju s Kaptolom a na stalne molbe Gđinjana i Bogomoljana, koji nisu imali prave župnike nego tek lako prem-jestive kapelane (*ad nutum amovibiles*), uzdignu 17. srpnja 1605. g. crkve sv. Jurja u Gđinju i sv. Marije u Bogomolju na jednu župnu crkvu. Presveto se imalo čuvati u svakoj crkvi naizmjenice po 6 mjeseci na trošak župljana, koji ujedno dobiše pravo biranja župnika. Ovaj pak, pored podavanja od strane pučanstva, zadržā i polovicu kanonikata od obiju Menzi, a od desetine u mastu "Hvara i Šćedra".

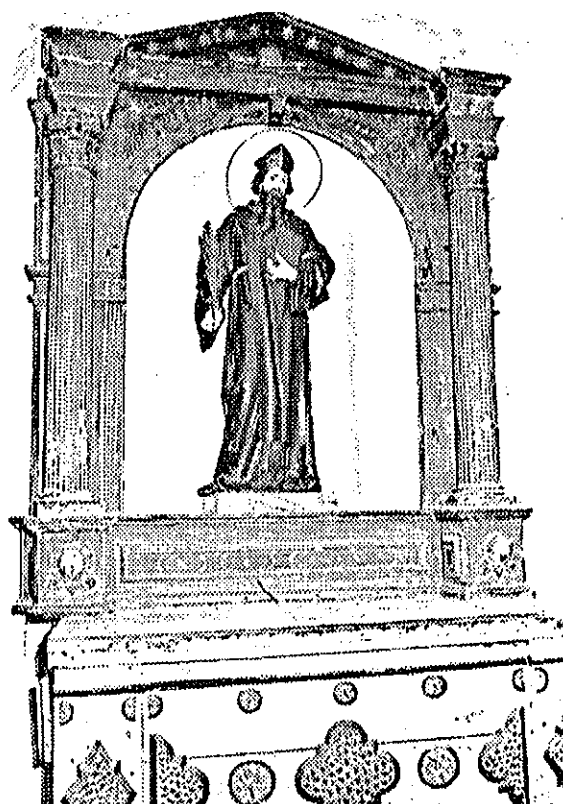
Biskup ujedno utemelji i *bratovštinu Presvetoga Otajstva* (*Societatem Corporis/ Xp-i*) u objema crkvama i pripoji im tamošnje ranije bratovštine, a sve je imalo stupiti na snagu u ožujku 1606. godine.

Bilo je to samo privremeno rješenje koje nije moglo potpuno zadovoljiti ni jednu stranu, pogotovu Bogomolje gdje župnik nije

postavljen od biskupa Bonaiutia prvi posebni župnik Bogomolja, don Jakov Žegez iz Jelse, prije župnik Betine u šibenskoj biskupiji, pošto se zadnji zajednički župnik za Gdinj i Bogomolje bio odrekao.¹⁹

Bogomolje: Glavni oltar

Bogomolje: Oltar sv. Liberana

Župna crkva Navještenja Bl. D. Marije

Prvi joj je spomen u Valierovoj vizitaciji 1579. g. kada se spominje samo naslovom sv. Marije, a bila je slabo pokrivena, bez vratnica i s jedinim oltarom. Godine 1614. navodi se nova pala i krstionica, a 1647. g. još dva bočna oltara,

¹⁹ Kaptolski arhiv u Hvaru, XV., 14 (ostavština don Kuzme Vučetića); Kodeks Botteri I., Dominikanski arhiv u Starom Gradu, 181 r-v; BAH, nav. Cedulinova vizitacija (11), 433; PAZd, računska knjiga bratovštine Sv. Jurja u Gdinju (nepagin.); Arhiv Boglić-Božić u Hvaru, II. Cose Ecclesiastiche. - Bogomolje je od potpuno neovisne župe formalno postalo "izložena kapelanija" Gdinja u novom preustrojtstvu Crkve u austrijskoj carevini (spominje se kao takvo 1852. g. i dalje - v. Schematismo della diocesi di Lesina per l'anno bisestile 1852. Spalato. Tip. V. Piperata di Bernardo, 8) do 1922. godine (Župni arhiv Bogomolje, Protokol, br. 150/1921).

nepodzidana i s nedoličnim palama. Godine 1669. nahodimo je spomenutu pod današnjim naslovom Navještenja Gospina (Anunziat: ^{nis} B.M.V.).²⁰

Ta starija manja crkva vjerojatno odgovara središnjemu dijelu sadašnje, a u 18. je stoljeću produljena na pročelju i začelju te proširena bočnim kapelama, dobivši tako oblik latinskoga križa, jednako kao i stare župne crkve u Gdinju i Sućurju, obje posvećene sv. Jurju a počinja nažalost porušena koncem 19. st. za gradnje nove u njezinoj blizini. Ovdje nije u pitanju neka lokalna stilska podvrsta, nego najprije odraz siromaštva dotičnih mjesta, jer su se tako crkve mogle proširiti uz najmanji trošak. O toj gradnji ima podataka u staroj knjizi mjesne bratovštine, kojoj su članovi bili nadstojnici gradnje. Tako je od 1730. do 1732. g. plaćeno za podizanje bočne kapele (ne kaže se koje) neimenovanim majstorima preko 200 libara, a u studenom 1759. g. dobiva meštar Mate Lisičić (koji je tada gradio i crkvu u Gdinju) blizu 150 libara za vapnenicu "p(er) uso di Chiesa", što se možda odnosi i na gradnju župne odn. crkvene kuće (v. niže). On je 1766. g. načinio i zapor za pročelni prozor? (*serar la Stella della Chiesa*). Godine 1772. prenosi se iskllesano kamenje za preslicu zvonika, a u srpnju 1774. g. isplaćuje se "majstorima Palaversiè" iz Jelse dio ugovorene svote od 23 cekina za dovršetak crkvenog pročelja (*p(er) terminar ili Frontispizzo*), nabavlja se olovo za zvonik i željezo za pročelnu ružu i prozore. Godine 1775. i 1776. izrađuju se crkvena vrata od ariševa drveta, a 1776. - 1778. g. radi pločnik crkve Dubrovčanin Ivan Butijerović. Godine 1777. - 1778. rade meštri Marko Kostić i neki Ignacije na sakristiji, a 1788. g. crkva je obijeljena, što je vjerojatno značilo završetak radova.²¹

Crkva je zbog množenja pučanstva dobrža postala premalenom, pa su se zaredala traženja za njezino povećanje, odnosno gradnju nove župnice, a prvo je bilo još 1827. g., pa opet 1878., 1879. i 1886. godine. Te je godine na seoskom zboru izabrana Gospina ograda kao mjesto novogradnje, a sačuvan je i nacrt iz o. 1885. arhitekta Ć. Čičina. Urgiranje za gradnju nove ili proširenje stare crkve nastavilo se i krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Osobito je na tome nastojao župnik Vidošević pred Prvi svjetski rat, dok se na projektu angažirao graditeljski savjetnik dalmatinske vlade, poznati hrvatski arhitekt Ćiril M. Iveković. U pismu Ivekoviću 18. lipnja 1908. don Niko se žali na trošnost i malenost crkve: "... to je napolak pakao, nepodnošljiva zadušljivost, vrućina ne da se opisati." Ivekovićev je projekt reduciran u nadležnom bečkom ministarstvu 1910. g., a

²⁰ D. DOMANČIĆ, Valierova vizitacija na otoku Hvaru i Visu, *Arhivska građa otoka Hvara I.*, Hvar 1961, 48; BAH, nav. Cedulinova vizitacija (11), 443 (1627.g. na pali su likovi Gospe i svetih Petra, Mihovila, Jurja, Kuzme i Damjana. Oltar bijaše nepodzidan, na stupu /columna/, u malenoj apsidi /tribuna/ nad kojom visaše raspelo s kandilom. Crkva bijaše presvođena, iznad vrata je iznutra imala pjevalište /Palcum/, a na pročelju rozetu /finestra rotunda/ i zvono. Bila je posvećena, a blagdan se posvete slavio 14. srpnja. - Isto, 411-412); Milani Visitaciones, 1153; Vis. Andreis I., 63.

²¹ PAZd, Fond bratovštinskih knjiga br.3: La SS. V. Annunziata in Bogomoglie (1720. - 1807.), 9 r-v, 10 v, 49 v-50, 57 v, 69 v, 72, 73 v, 74 v, 75, 76 v, 86 v.

sačuvana je skica pročelja. Prvi je svjetski rat pomeo sve te osnove, a na novoj se crkvi odnosno proširenju stare nastojalo i do Drugoga svjetskog rata.

Iako je sam Papa poklonio 1930. g. 20.000 dinara za gradnju nove bogomoljske župne crkve,²² do tog ipak nije nikada došlo. Danas zbog toga možemo biti zadovoljni: s jedne je strane raseljavanjem pučanstva počev od Prvog a napuštanjem vjerske prakse počevši od Drugoga svjetskog rata nekadašnja prijeka potreba novogradnje, dotično proširenje crkve postala posve izlišnom, dok je s druge strane na taj način sačuvan istina skroman, ali izvoran i rječit spomenik.

Bogomoljska župna crkva i pored svojih čednih dimenzija i izostanka arhitektonskog uresa djeluje toplo i prisno, suživljena s oporim krajobrazom i oskudnim mogućnostima ovoga dijela otoka, i kao da pod njezinim arhaičnim, malone polukružnim svodovima odjekuje mukotrpnost života davnih župljana koji su je gradili. Pročelje - koje su, sudeći po visini isplaćene im svote, podizali jelšanski zidari Palaversići - jedva da ima slogovnih naznaka, kao "jastučić" na nadvratniku i nešto razigraniju preslicu zvonika, gdje su danas 3 zvona: staro iz 1789. g. i dva Cukrovljeva iz 1924. godine. Neskladna sakristija na jugoistoku dozidana je 1964. godine.²³

U ponutrici se ističe mramorni *glavni oltar*, kojem je godina gradnje na antependiju: **AE(dificatum) A(nno) D(omini) 1841.**²⁴ - a oblikom je očito djelo radionice Bertapelle iz Vrboske na ovom otoku. Svetohranište²⁵ dočeto lukovicom zakriva rustičnu i oštećenu oltarnu sliku na kojoj je u vrhu prizor Navještenja, a niže sv. Liberan i sv. Nikola? Drveni *žrtvenik sv. Liberata*,

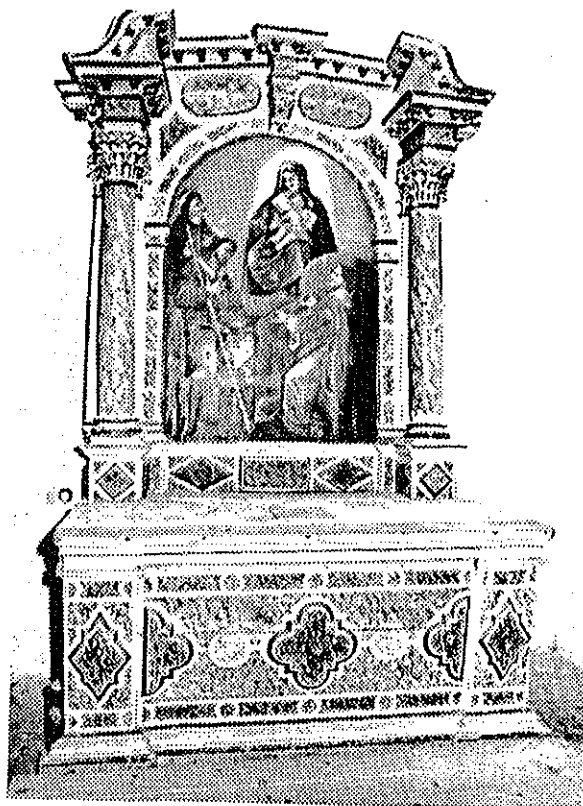
²² BAH, Skakoc II. Vizitacija, 314; I. Vizitacija Ilijić, 47; br. 327/1879 i 809/1903, 111/1907, 172/1908, 275/1909, 314/1913, 392/1922 i 499/1930; PAZd, Građevinska sekcija, svez. 149. - O brojnim zahtjevima za gradnju nove crkve (stara je zbog trošnosti čak bila zatvorena 1906.) sve do 1941. v. Protokol župnog ureda.

²³ Župni arhiv Bogomolje, Protokol, br. 88 i 92/1924 te 13/1940. - Sakristija se spominje već u 18. st., iako arhitektonski snimak crkve iz 1885. g. u PAZd ne naznačuje u tlorisu nikiju posebnu prostoriju u tu svrhu. Prema župniku Franuliću (pismo od 16. VI. 1994.) stara je sakristija stajala sa sjeverne strane svetišta. - Crkva je inače popravljana 1862., 1909. i posljednji put 1971. g. (doprinosom vjernika, posebno don Petra Rudana i nastojanjem župnika Lozića - BAH, br. 802/1873 i *Protokol*, br. 2192/1909 te *Službeni vjesnik hvarske biskupije* 1/1971, 11). Danas je međutim u žalosnu stanju. (Usp. J. FRANULIĆ, *Budućnost na groblju, Slobodna Dalmacija*, od 2. X.1990, 22).

²⁴ Blagoslovio ga je župnik u ožujku 1841. g., pri čemu se navodi da su svetohranište i pala stariji (BAH, br. 244/1841). Prethodni drveni oltar obojio je Ivan Vranjican-Papica 1755. g. (nav. računska knjiga /21/, 38).

²⁵ U prošlosti se ovdje nije čuvalo Presveto, zbog siromaštva, tako 1579. g. 1627. g. i 1700. (D. Domančić, n.d. /20/; BAH, nav. Cedulinova vizitacija /11/, 406 i Rovetta *Visitatio*, 73). Tada se misilo naizmjenice, jedne nedjelje u Gdinju a druge u Bogomolju, osim na treću nedjelju svakoga mjeseca posvećenu Presv. Otajstvu, koje se čuvalo u Gdinju.

opata, kartaškog mučenika iz 436. godine koji se ovdje pod imenom *Liberan* slavi 25. svibnja,²⁶ u sjevernoj je kapeli i ima donji dio iz 19. st. (možda rad Ivana Deletisa), dok je okvir nestale pale Gospe od Ruzarija (koju je oko 1900. g. zamijenio tirolski svečev kip) u mirnim oblicima kasne renesanse, s dvama

Bogomolje: Oltar Gospe Karmelske

stupovima na postoljima s anđeoskim glavicama i niskim trokutnim zabatom, i možda je bio gornji dio staroga glavnog oltara koji se kao nov spominje 1614. g. (v. prije). Inače se štovanje relikvije sv. Liberana u Bogomolju bilježi istom 1760. odn. 1766. godine.²⁷

Oltar u južnoj kapeli posvećen je *Gospi Karmelskoj*, od drva je i vjerojatno iz 19. st. Ima izrazito primitivno slikanu oltarnu palu koja je stoga (poput one glavnog oltara) vremenski поближе neodrediva (18/19. st.), a prikazuje Naslovnicu sa svecima Rokom i Antunom Padovanskim te nekim svetim đakonom. Pred palom je danas na oltaru tirolski Gospin kip također iz o. 1900. godine.²⁸

Krstionicu je isklesao Petar Štambuk 1757. godine. Dosta lijepo drveno *ophodno raspelo* bit će iz 18. st. Posebnu pozornost privlači crkvena *srebrenina*: najprije gotički kalež iz 15. st., sa srebrenom čašom i mjedenim podnožjem, dijelom pozlaćen, i drugi kalež s kruškastim nodusom, iz 16/17. st., zatim moćnik sv. Liberana iz istog

²⁶ J. FRANULIĆ, Don Ivo Lozić ... kao gđinjско-bogomoljski župnik ..., *Služba Božja*, Makarska, 3/1991, 232 (bilj. 16 i 17) i 266-267.

²⁷ BAH, Bečić ... *Visitationes*, 332; *Visit. Pontalti*, 349; *Galli ... Visitat.*, 142.

²⁸ God. 1700. spominje se uz glavni i oltar Gospe od Ruzarija (BAH, nav. Rovettina vizitacija /25/, 76). Godine 1755. otišlo se u Stari Grad po oltar sv. Roka, 1762. g. spominju se troškovi za neimenovanog slikara neke oltarne pale, a 1777. plaćen je meštar Ignacije za stube žrtvenika sv. Roka (i za prozor sakristije - nav. računska knjiga /21/, 38, 62 i 74 v.). - Karmelska je Gospa drugi glavni blagdan bogomoljske crkve, a javna je proslava (nakon zabrane 1956.) obnovljena 1990. godine. Ranije se ovdje za blagdan okupljalo dosta svijeta, i iz dalje okolice. Zlatni zavjetni nakit Gospin (preko 1 kg težine) danas je na pohrani u jednog posebnika (?!). Valjalo bi ga znanstveno popisati i obraditi, kao i druge zavjetne darove u zlatu i srebru naših svetišta, što je dosad izostalo.

vremena, od pozlaćene mjedi, za koji vjerujemo da je izvorno bio zajednička gđinjsko-bogomoljska pokaznica, ustupljena Bogomolju o podjeli 1745. godine. Srebrna barokna pokaznica s dvama anđelima i Uskrslim na vrhu naručena je (zacijelo iz Mletaka) 1759. g. za 12 cekina, a iz istog su stoljeća i kadionica s lađicom, srebrno ophodno raspelo te "pax" s prikazom Navještenja (16,6 x 13,5 cm).²⁹

Crkvice

Kućni oratorij posvećen Gospi i sv. Antunu Padovanskom u ladanjskoj kući Angelini u uvali Smrska³⁰ blagoslovio je hvarski biskup Anđeo Petar Galli 15. VI. 1802. godine. Devastiran je u gusarskom napadu 1813. g., kad je na kući počinjena šteta od 12.000 fiorina, no kasnije je bio obnovljen. Nova posebna crkvice sv. Ante Opata sagrađena je 1907. g. i blagoslovljena početkom 1908. godine. - Zgrade su barem od 1830-ih godina do danas vlasnost gđinjske obitelji Visković-Veli, pa se i uvala s crkvicama danas smatra gđinjskom. Nalazi se, međutim, na bogomoljskom području, a bogomoljskom je smatraju i najstarije vizitacije. Oko toga je bilo sporenja i u našem stoljeću.³¹

²⁹ Nav. rač. knjiga /21/, 46 v - 47 v i 50; D. Domančić, popis pokretnih spomenika bogomoljske crkve od 19.XII.1975. - U župnom je uredu i lijep kipić Gospe od Navještenja (vis. 17 cm) iz 18. st., poklon Mande Matijašević.

³⁰ Uvala se spominje kao *Smertca* i *Smartca* 1425. g., a počeo ju je orađivati 1389. Juraj Titulić - Statuta (3), 349-350.

³¹ BAH, Galli ... Visitat., 141 i 143 (kapelan Angelinievih bio je tada don Jakov Vranković iz Dola, koji je ispomagao i bogomoljskom župniku. Po blagoslovu crkvice bio je naravno raskošan objed - "opipare prandium"); Skakoc I.^a Visitatio, 238 i III. Visitatio, 555; Protokol br. 2332/1907, 289 i 167/198, 259, 2301 i 2346/1909 i 136/1910; Vizitacija Zudenigo, 227; (N. Duboković), Arhivski pabirci, *Periodični izvještaj Centra* 42/1972, 12; Župni arhiv Bogomolje, *Protokol*, br. 15/1908; Župni arhiv Gđinj, *Razno*, V.

Bogomolje: Crkveno srebro

Ostale su crkvice: ona na groblju, bez naslovnika, iz 1891.; *Gospe od Zdravlja* iz 1893. g. na granici između Bogomolja i Gdinja (blagoslovljena 3.V. na blagdan Našašća sv. Križa i isprva posvećena sv. Križu), te ona sv. *Antuna Opata* (ali s likom sv. Ante Padovanskoga) iz 1896. g. u odlomku Selca, gdje se ranije, dok je bilo žitelja, misilo barem jednom mjesečno.³²

Kapelice

Sv. Nikola u uvali Kožja ističe se lijepim drvenim kipom iz 17. st. (vis. 40 cm), izvorno po svemu sudeći dijelom nekog oltarnog retabla, nedavno vraćenim na svoje mjesto pod neobičnim okolnostima.³³ Kapelicu je sagradio oko 1910. g. Nikola Srhoj, a 1992. g. obnovila obitelj Bilčić.

³² BAH, *Protokol*, 576/1893, 47/1901, 1904/1906, 1774/1908 i 2433/1910; Župni arhiv Bogomolje, *Protokol*, br. 24 i 29/1893.

³³ Kip je po pričanju bacio iz kapelice jedan mještatin, bijesan zbog lošeg ribolova, da bi malo kasnije (1972. g.) poginuo u obližnjoj špilji. Kip je zatim pronašao u "škrapi" oko 1975. g. Vladimir Raguž iz Splita, pohranio ga i dao obnoviti, te vratio putem potpisanoga župniku na dramatičan način, na osnivačkoj skupštini stranke HDZ u hvarskom Arsenalu 17. II. 1990. U srpnju 1992. g. kip je vraćen u kapelicu

I ostale su nastale u razdoblju od oko 1860. do 1920. godine:

- *Sv. Spiridion (Špirijun)* na katastarskoj međi Bogomolja i Selaca, sagradio 1861. g. Andrija Jerković (kip, vis. 49,5 cm, kvalitetno je djelo iz oko 1600. g. i ono vjerojatno nekoć dio oltarnog poliptiha. Netko mu je bio namjerno odlomio glavu, a saniran je i konzerviran brigom hvarskoga Centra za zaštitu kulturne baštine u kolovozu 1994. g. od hvarskoga kipara Ivica Tomičića-Tajnikova, rodom iz V. Grablja. Izvorno svakako nije bio lik sv. Spiridiona - kojega je štovanje do nas došlo istom u 18. st. iz mletačkih posjeda u Grčkoj - i nema znakova biskupskog dostojanstva, no nemoguće je ustanoviti koji je svetac prikazan, jer manjkaju ruke i svetački atributi);

- *Sv. Ante Padovanski* na Teruncu, sagradio oko 1870. g. Jakov Radovančić i srušio o. 1920. g. u nakani povećanja, do kojega nije došlo (kip u baštinika);

- *Sv. Ante Opat* na Grabku iz oko 1900. g., sagradila braća Petar i Stjepan Jerković te jedan Drašničanac (kip nestao o. 1968.);

- *Srce Isusovo i Marijino* u Račevini, sagradio oko 1900. g. Petar Huljić (kipovi nestali nakon 2. svj. rata);

- *Sv. Vicko (Vicenco)* u Račevini, sagradio oko 1900. Petar Godinović (kip odnijeli Talijani za okupacije 1918.);

- *Sv. Ante Padovanski* u Račevini, podigao oko 1900. g. Stjepan Rudan, srušena 1953. (kip nestao u 2. svj. ratu);

- *Sv. Ante Padovanski* u Glavi, s kipom, sagradi oko 1900. g. Tadija Matijašević;

- *Sv. Barbara* na Zoriti Glavi, s kipom, podignu Ivan Srhoj 1902;

- *Sv. Petar i sv. Ante Padovanski*, kapelica u Jerkovu Dvoru podignuta 1907. g. od Petra Jerkovića i Ante Rudana, a porušena 1956. g. (kipovi zagubljeni u baštinika);

- *Sv. Nikola* u uvali Bristova, sagradi Josip Ivanković oko 1920. g. U baštinika je svečev kameni kip, koji je 1923. g. donio iz Pariza graditeljev sin o. Ladislav Ivanković (v.).³⁴

(dokumentacija u župnom arhivu i u pisca). - Ne znamo odnosi li se spomen iz 1425. nestale crkve sv. Luke "nad Kozičjom"? (... *super Chozicia prope ecclesiam sancti Lucae* - Statuta /3/, 350) na ovu uvalu, na Kozju kod Gdinja ili na koji drugi lokalitet. Uvala. Kožjica na sjevernoj strani otoka kod Bogomolja spominje M. Barbarić u nav. preklopnici (18).

³⁴ Podaci župnika vlč. Franulića u pismu od 19. srpnja 1994. - Možda je kip iz kapelice sv. Spiridiona izvorno onaj sv. Kuzme ili Damjana (na glavi ima tzv. "camauru") iz župne crkve (v.).

Bogomolje: Gotički kalež

Groblje

Godine 1627. pod crkve bio je pun grobnica, a groblje je postojalo i uokolo nje, iako se tada u njemu iz nekog razloga nije sahranjivalo. Za proširenja crkve u 18. st. grade se nove grobnice 1758., a 1777. g. radi ih u crkvi majstor Butijerović, i na grobištu - tada opasanom zidom - majstor Ignacije. Nažalost su grobnice u crkvi prekrivene betonskim podom oko 1920. godine. Grobište oko crkve služilo je do konca 19. st., kada je podignuto novo istočno od crkve, prošireno prema zapadu 1978. godine.³⁵ I zapadno od crkvice u Selcima podignuto je 1960-tih godina nekoliko grobnica, koje su sada izvan upotrebe.

Župnici

Od osnutka zasebne bogomoljske župe do danas bili su (prema matičnim knjigama i spisima u BAH) župnici, dušobrižnici i kapelani:

1745.-1753. Jakov Žegez (Xeghez) iz Jelse

1753.-1781. Ivan Mateljan-Rudan iz Bogomolja (do 1754. i 1781. upravitelj župe; 1781. zamjenik Ivan Marija Palaversić iz Jelse)

1781.-1808. Matij Vranjican-Papica iz Staroga Grada

1808.-1810. Nikola Vlahović iz Staroga Grada (do 1809. upr. župe)

1810.-1855. Toma Pavičić iz Vrbanja (do 1812. upr. župe, od 1832. g. župnik-dekan)

1855. ekskurenti Nikola Grčina iz Jelse, župnik Gdinja i Juraj Zudenigo župni pomoćnik Staroga Grada

1855.-1861. Matij Jelinić iz Staroga Grada

1861.-1866. Nikola Petravić iz Staroga Grada

1866.-1867. Juraj Carić iz Svirača

³⁵ Nav. Cedulinova vizitacija (11), 411 i 414; nav. rač. knjiga (21) 48 i 75; Župni arhiv Bogomolje, Protokol, br. 59/1920. - Molba za novo groblje je u BAH, br. 649/1883.

- 1867.-1873. Vicko Stipetić iz Vrbanja³⁶
 1873.-1874. Juraj Domančić iz Hvara (koncem 1873. i Pavao Marinković iz Komiže)
 1874.-1878. Juraj Matušić iz Staroga Grada
 1878.-1888. Juraj Petrić st. iz Grablja
 1888. Andrija Perić iz Živogošća
 1888.-1898. Ivan Pavičić iz Vrbanja
 1898.-1919. Niko Vidošević iz Vrbanja
 1919.-1925. Petar Rudan iz Bogomolja upr. župe
 1925.-1934. Stjepan Bojanić iz Vrisnika (k.g.)
 1934.-1939. Dinko Vranković iz Svirača (k.g.)
 1939.-1942. Marijan Knežević iz Sumartina (k.g.)
 1942.-1943. Niko Bogdanić iz Staroga Grada (ekskurent, upr. župe Gdinj)
 1943.-1946. Ivo Tržok iz Jelse (ekskurent, dušobrižnik Zastrazišća)
 1946.-1956. Boris Bošković iz Staroga Grada, upr. župe
 1956.-1958. Drago Lovrić iz Promine (provizor, dušobrižnik Zastrazišća)
 1958.-1965. Vicko Jelinčić iz Postira (ekskurent, upr. župe Gdinj)
 1965.-1968. Josip Jelinčić iz Postira (k.g.)
 1968.-1978. Ivo Lozić iz Milne (k.g.)
 1978.- ... Josip Franulić iz Nerežišća (k.g.)

Župna kuća

Sagrađena je (*si è fabricata la Casa Curata*) 1747. g., po utemeljenju odvojene župe, no gradila se i prepravljala više godina. Godine 1747. i 1749. rade na njoj domaći meštari Toma Ivanković i Mate Jerković, 1751. g. kapariran je neki meštar Janko, a ni 1753. g. nije još bila gotova ni useljiva, pa se na njoj radilo i slijedeće godine, a 1756.g. plaćen je za njezino pokrivanje stanoviti majstor Pavlović. Godine 1757. radi na njoj Josip Ivanković, 1790. g. popravlja je Antun Palaversić sa sinom, a popravljana je i početkom 19. stoljeća.

Postoji predaja da je stara župna kuća bila ona sada vl. baštinika dr. Marija Rudana, također u središtu sela. No, jamačno je to kuća u kojoj je 1774. g. stanovao župnik Ivan Mateljan-Rudan, a sagrađila su je njegova braća. Na njoj je latinski natpis u pravilnom elegijskom distihu:

³⁶ Zajedno sa gdinjskim župnikom Grčinom bio je pristaša hrvatske stranke (partito annessionista) te agitirao protiv sućuranskog općinskog vijeća što je glasovalo za talijanski nastavni jezik 1868. - BAH, br. 410/1870.

INGREDI IN HAS AEDES SI SIT QUANDOQUE VOLUNTAS
INGRESSUM HAC TANTUM NO/n aliunde petas/

= *Tko god bi poželio ikad u ovu unići kuću*

Ulaz nek potraži tud, a drugdje niotkud!

Godine 1864. prikazana je "kanonika" zapadno uz bratovštinsku kuću. Obnavljana je 1847., 1881. i 1901. godine.³⁷

Svećenici rodom iz Bogomolja

Za starije nam je vrijeme poznat samo Ivan Mateljan-Rudan (o. 1718.-1784.), 1745.-1748. dušobrižnik Grablja, a kasnije dugogodišnji župnik u rodnom selu. Zanimljivo je da je baš u 20. stoljeću, u doba velikoga otpada od vjere u ovome mjestu (ali u skladu s Apostolovom: "Gdje obilova grijeh, nadobilova milost!" - Rim 5,20), Bogomolje dalo priličan broj odličnih svećenika. Od tih je jedan biskupijski:

- *Petar Rudan* (1887.-Hvar, 1975.), 1914.-1916. župni pomoćnik u Jelsi, zatim upravitelj župe Bobovišća, pa upravitelj župe u rodnom Bogomolju. Kao dušobrižnik Veloga Sela na Visu (1925.-1939.) utemeljio je Gospino svetište, a kao župnik Milne na Braču (1940.-1965.) svetište sv. Josipa. Godine 1948. osuđen je na 3 godine jugokomunističke tamnice jer je branio sakramentalnost braka. Zadnjih je deset godina života proveo kao umirovljenik i začasni kanonik u Hvaru. Za života i poslije smrti smatran je svetim čovjekom.

³⁷ Nav. rač. knjiga (21), 24 v, 27, 29 v, 30 v, 31 v, 34 r-v, 38, 46, 88 v i kraj knjige (nepag. - God. 1759.-1761. gradi se neka poblize neodređena crkvena kuća, na kojoj rade meštiri Matij Lisičić, Šimun /Palaversić/, Juraj Albanese, Domjan i Jakov - Isto, 50 r-v i 53 v); BAH, Riboli Visitaciones, 366; N.D.(uboković), O dvjema(!) natpisima na otoku, *Periodični izvještaj Centra* 14/1969, 16 (natpis je nedoklesan, a nadopuna naša, s obzirom na ono "tantum" i isti, samo krnj i dvojezičan /latinsko-hrvatski/ natpis u Jelsi - Usp. N. DUBOKOVIĆ NADALINI, Srednjovjekovni i noviji spomenici otoka Hvara, *Popis spomenika otoka Hvara*, Split 1958, 79. Dr. V. Gortan predložio je nadopunu: N/octe dieque damus/); BAH, br. 288/1865, 802/1873, 411/1881; Status ... dioecesis Pharensis ... Spalati Typographia Leonina 1905., 37.

U 2. svj. ratu ovdje je bila partizanska bolnica (što je komemorirala spomen-ploča postavljena mimo volje vlasnika 1984., a uklonjena 1993. - J. FRANULIĆ, Skrajnje pogubna zabluda, *Služba Božja*, Makarska 1994, 36, bilj. 53). Pri tome je, kako već rekosmo, stradao dio župnog arhiva, dok se veći dio, uzorno sređen od aktualnoga župnika Franulića, sada čuva u župnoj kući u Gdinju (gdje je i opisana srebrenina i dr.), jer svećenik ne rezidira u Bogomolju od 1956. godine. Dio je župnog arhiva dospio u Sućuraj (N.Duboković i D. Lovrić), Popis arhiva župe Bogomolje pohranjenog u Župskom uredu - Sućuraj, *Periodični izvještaj Centra* 12/1968, 10-11).

Pet je bilo franjevacca provincije Presvetog Otkupitelja:

- o.*Konrad (Andrija) Rudan* (1875.- Zaostrog, 1942.), župnik, gvardijan i definator Provincije.

- o.*Stanko (Franjo) Huljić* (1895.-Živogošće, 1977.), župnik u Danilu, Nevestu, Igranima, Vrpolju.

- o.*Ladislav (Josip) Ivanković* (1897.-1942.), služio kao nastavnik, gvardijan i župnik u Sinju, Ogorju, Gracu i Zaostrogu, a od 1937. g. bio je župni vikar u Kozici (Vrgorac), gdje je 29. kolovoza 1942. g. zajedno sa 66 župljana poginuo kao mučenik, umoren od četnika. Glas svetosti imao je i prije mučeničke smrti.

- o.*Krsto (Ante) Radić* (1897.- Buenos Aires, 1984.), bio na župničkoj službi u Drnišu, Velikom Brdu, Podaci, Vrpolju, Tučepima, Runoviću i Zavojanima. Poslije 2. svj. rata emigrirao u Argentinu, gdje je u mjestu Roosevelt (njegovom zaslugom preimenovanom u Barrio Juan Vucetich po poznatom argentinskom Hrvatu, Hvaraninu Ivanu Vučetiću (1858.-1925.), osnivaču moderne daktiloskopije), utemeljio svetište Majke Božje Bistričke i osnovnu školu, a istaknuo se i ljubavlju prema potrebnima.

- o.*Metod (Mate) Rudan* (1900.-Omiš, 1985.), župni pomoćnik u Šibeniku, tajnik Provincije, župnik u Vrlici, Prološcu i Sumartinu. Doktorirao teologiju u Rimu. Istaknuo se u podučavanju i širenju crkvene glazbe.³⁸

Bratovštine

Glavna, a najčešće i jedina bratovština bijaše ona *Sv. Marije*, kasnije *od Navještenja*. Nemamo njezina pravilnika, no nije se razlikovala u nečem bitnom od ostalih otočkih bratovština. Članovi joj bijahu većina odraslih muškaraca u selu, koji su se sabirali jednom godišnje i birali 1 - 2 nadstojnika (prokuratora) crkve, 2 prokuratora sela i 2 poljšćika, a kasnije i seoskog dvornika (gaštalda). Bratovština se brinula o gradnji i opremi crkve, prihodi su joj bili vino i milostinja a rashodi obrada bratovštinskih zemalja, plaća za župnika, mise na

Bogomolje: Kip iz kapelice sv. Spiridiona
Snimio: Z. Fističić '94.

³⁸ J. FRANULIĆ, "Sveti" don Petar, *Marija* 23/1985, 4, 147-148; Isti, Ponovno o "svetom" don Petru, *Marija* 25/1987, 6, 228-229; Župni arhiv Bogomolje, *Ishodnji dnevi* (zapisao d. J. Franulić); K. JURIŠIĆ, Katalog hrvatskih Božjih ugodnika, *Sv. Nikola Tavelić*, Zagreb 1971, 214 (257).

Navještenje i godišnjicu posvete crkve te zadušnice za dobročinitelje i troškovi za bogoslužje (ulje, vosak i tamjan). Račune je nadzirala i potvrđivala državna vlast.

Godine 1627. imala je bratovština 20-ak, a 1637. g. 30-ak bratima, uz prihod od 3 - 5 kadaca masta. Godine 1705. bratimi nisu imali posebna odijela (tunike), 1760. g. spominju se nazivom *Presv. Otajstva*, a 1766. g. kaže se da bratovština Navještenja "zamjenjuje" onu Presvetoga. Godine 1769. opet se spominje kao bratovština Presv. Sakramenta, koja se kao "jedina" navodi i 1786. te 1793. godine.

Osim te glavne bratovštine, spominju se i druge sporedne, "iz pobožnosti", koje su se brinule samo za pojedine žrtvenike te za, uz njih povezane, pobožnosti: tako bratovština *Presv. Ruzarija* spomenuta 1696.g., povezana s oltarom u sjevernoj kapeli koja je možda tada i podignuta. Bratovština *sv. Liberana* u osnutku bilježi se 1760. a 1766. g. i ona *Dobre smrti*, tj. Čistilišnih duša, te 1769. g. bratovština *Gospe Karmelske*.

Sve su te bratovštine ukinuli Francuzi i zamijenili ih župnim crkvinarstvom, kao i u drugim župama. Njemu je, kao i drugdje, kasnije pomagala nova bratovština *Presvetoga*, koja se spominje 1853., a nov je pravilnik dobila 1911. godine.³⁹

Vjeronauk

Održavao se u starije doba za vrijeme mise, sažetim ponavljanjem osnovnih molitava, Božjih zapovijedi i sl., a katkad i izvan mise, kao 1637. g., dok se 1696. g. održavao u crkvi (čini se izvan mise), no roditelji nisu slali djecu. Godine 1769. držao je župnik poseban vjeronauk i u crkvi i u svojoj kući, a pod misom recitirao djela vjere, ufanja, ljubavi i pokore, pa za njim puk "sotto voce". I 1778. g. propovijedao je i držao vjeronauk svake nedjelje, no roditelji su svejedno slabo vršili svoju dužnost; slično i 1815. g. kad se u korizmi vjeronauk predavao svaki dan, a razlogom bijaše to da su djeca morala ići u pašu.⁴⁰

Vjerske prilike, posebno nakon 1. i 2. svjetskoga rata

Zapisnici biskupskih vizitacija Bogomolja od 17. do 19. stoljeća donose uglavnom povoljnu sliku vjerskoga života ovdašnjih župljana,⁴¹ dok su

³⁹ Nav. rač. knjiga (21); BAH, nav. Cedulinova vizitacija, 414; de Georgiis ... Visitaciones, 423; De Aspertis Visitatio, 636; Bečić ... Visitaciones, 332; Visit. Pontalti, 351; Riboli Visitaciones, 234; Visitatio, I., 675; Isto, 72 i 76 (oltar Ruzarija uz glavni 1700. g.); br. 161/1853; Protokol, br. 784/1911.

⁴⁰ BAH, nav. Zorzieva vizitacija (39); nav. Rovettina vizitacija (39), 676; nav. Ribolieva vizitacija (39), 233 i 640; Vis. Zudenigo, 213-214.

⁴¹ Dok župnik don Tomas Pavičić izjavljuje 1842. g. da je narod dobar, prima sakramente, pohada obrede i poslušan je zakonima (BAH, *Bordini Visitaciones*, 84), dotle dušobrižnik Petravić kazuje 1862. g. sve suprotno (Isto, Vis. Cima, 32). Kako u

nedostaci koji se ondje spominju posvudašnji⁴² i ne mogu se uže povezati s mjestom. Druga je slika, međutim, stanje od prvoga svjetskoga rata do današnjih dana, obilježeno otklonom od vjere i Crkve, a započelo je uvođenjem starokatoličkog pokreta koji je ovdje promicao mještаниn Juraj (o. Ivan) Barbarić (1882.-1951.), isprva franjevac provincije Presvetog Otkupitelja te župnik u Igranima i gvardijan u Živogošću. Otpavši od Reda i Crkve, utemeljio je ovdje početkom 1924. g. "hrvatsku", tj. starokatoličku župu. Ona nikada nije pravo zaživjela, jer se većina prelaznika doskora vratila u Rimokatoličku crkvu, a mnogi su od 2. svj. rata "prešli" na komunističku ideologiju.

Stvarnom oživljavanju starokatolicizma u Bogomolju nije pomogla ni gradnja *starokatoličke crkve* (1935.g.) u središtu sela, danas zatvorene i zapuštene. Iako se natpis (otučen 1941. g. po nalogu vlasti NDH) na njezinom pročelju razmetao hrvatstvom, sagrađena je potporom velikosrpskog beogradskog režima prve Jugoslavije, kojemu je starokatolicizam služio kao trojanski konj za zatiranje hrvatskog vjerskog i nacionalnog identiteta.⁴³

samih dvadeset godina nije moglo doći do nagloga preobrata u bilo kojemu smislu, neke se izjave svakako moraju pripisati subjektivnosti izjavitelja.

Godine 1869. telegrafski nadzornik u Bogomolju Petar Ivančić javno je govorio da je Sveto pismo "bajka", da sv. misa tek "deblja popove", da sv. pričest "nije ništa" (un nulla), da "nema duše", itd. (BAH, br. 286/1869). No, on je bio izuzetak i stranac.

⁴² Zanimljiv je prikaz teškoga gospodarstvenog stanja u selu u pismu dušobrižnika Petrića Biskupu 14. II. 1880. godine: "... Glad koji se čuje da vlada po niekojih mjestih Dalmacije nemilo se dojavao i ovoga sela. I ovdje se danomice čuje vapaj i uzdisanje, te nemogu srceu odoljeti a da to nejavim otčinskoj skrbi Vašega Presvietloga Gospodstva.

Presvietli! Imade u ovom selu nekoliko ubogih sirota koje samo o tuđoj milosti živu, a mnogo obiteljih koje kod kamatnika za skupi dobitak dobivaju komad hljeba, čim bi prehranili sebe i svoju nejaku djecu. Imade i bolestnikâ koji od tri, četiri i do pet mjeseci, s groznice leže, al ne na postelji već na tvrdoj zemlji. Nebo je visoko, ali ako se ovo ne smiluje svačemu se je bojati. Lanjska jih žetva izdala, te jim bilo hrane za dva, za tri mjeseca; vinograde nešto tuča potukla a nešto palac opustošio; masline neurodiše, a zelenila dosada nikakova.

Žalostno je, Presvietli, pomisliti na ovo biedno stanje, a kamoli vidjeti ove nevoljnike bliede i mršave, koji od jematve nepiju nego vodu, a hrana njihova jest nezačinjena kaša, koju neki, s oskudice soli, dopokon vare u moru.

Istina, imade ovdje i imućnijih gospodara, al neki se stisnuli, te paze sami sebe, a drugi se pojavije za prave kamatnike, i sirotinjska nevolja jest njihova prava brba (!=berba). Ako npr. siromah imade komadić zemljišta, jedino njegovo ufanje u buduće, hotijeli bi mu ga prisvojiti za mali novčić." /Nadnice su bijedne, 20 - 25 novčića./ "Neprodje bieli danak, a kadšto ni sat a da nečujem kucati na vratima i pitati milostinju, te mi treba svoj zalogaj od grla kidati i djeliti ga s njimi. No velike su njihove potrebe, a moje ekonomično stanje najnepovoljnije. Bog mi je svjedok, da pored sve moje nestašice ipak djelim što mogu, al da zadovoljim svim potrebam njihovim hoću li se i ja tucati od nemila do nedraga?" (BAH, br. 153/1880).

⁴³ U istu je svrhu imala poslužiti i Titova naumljena "narodna" crkva u drugoj Jugoslaviji, što je razbijeno junačkim Stepinčevim otporom, ali i borbom drugih

Izbijanjem 2. svj. rata, u kom je naš hrvatski narod bio tragično razapet između dviju strana, od kojih nijedna nije bila ni mogla biti u potpunosti njegova (što bolno osjećamo i sada, nakon više od pola stoljeća), u Bogomolju dobivaju potpunu prevlast komunisti, koji se odmah obrušavaju na Crkvu.

Župnik Knežević protjeran je 1942. g. a za godinu dana i likvidiran na Braču.

Grb s prikazom
Navještenja na pečatu
bivše bogomoljske općine

U razdoblju od 1945. do 1990. g., tj. do uspostave hrvatske vlasti, traje neprestan neprijateljski odnos prema svećenicima i vjernicima u župi, što rječito naviještaju parole na nadvratniku crkve ("Živio drug Staljin!") i na župnoj kući ("Živila komunistička partija!"). Iako je slično bilo po svoj Domovini, ovdje se zlostavljanje i zastrašivanje isticalo (barem u okviru Biskupije) svojom žestinom, a i po tome što se prema kraju komunističke vlasti nije smanjivalo. Ne ulazeći u uzroke te posebnosti (jer ne vjerujemo da se mogu pronaći unutar racionalnog, odnosno znanstveno utvrdivog), može se ukazati na konačnicu: pusta crkva i opustjelo selo.⁴⁴

Škola

Prvi joj je spomen iz 1831. g., kad je župnik Pavičić držao jednoga dječaka "u školi", a "bio bi rado i druge da su htjeli".

Isti je župnik držao školu za pokojeg dečka i 1834. g., no roditelji su djecu radije slali u pašu. I godine 1862. veli dušobrižnik kako puk neće ni da čuje za školu, pod izlikom da se djeca ne kane posvetiti duhovnom staležu - "kao da je samo svećenstvu potrebna naobrazba!" Škola se ipak držala i 1864. g., a 1867. g. vlada već među seljanima velik interes za nju, pa je dušobrižnik kani opet otvoriti. Slijedeće je godine isti Stipetić doista i djelovao kao "maestro

hrvatskih biskupa, u kojoj uloga hvarškoga mons. Mihe Pušića još nije dostatno poznata ni vrednovana.

⁴⁴ BAH, *Protokol*, br. 159a/1924 (na Uskrs 1925. g. upravitelj župe je zbog "mjesnih prilika" započeo pjevati misu na staroslavenskom - Isto, br.432/1925). O starokatolicizmu u nas te pokušaju širenja staroslavenske liturgije v. I. MUŽIĆ, *Katolička crkva u Kraljevini Jugoslaviji*, Split 1978, 38-40 i 120-121. O vjerskim prilikama u Bogomolju od 1. svj. rata v. J. FRANULIĆ, Don Ivo Lozić ... kao gđinjsko-bogomoljski župnik, *Služba Božja Makarska*, 1991, 232-233, 236-241, 256-259, 266-267, 275; Isti, *Skrajnje pogubna zabluda (Jedan pogled u jugokomunističku prošlost)*, *Služba Božja, Makarska* 1994, 35-37, 65-72, 83-85.

della Scuola ausiliare". Godine 1865. popravilo je Crkovinarstvo "Bratsku (=bratovštinsku) kuću" tik uz kanoniku s istoka u svrhu obavljanja nastave, jer se škola dotada držala u tijesnoj sobi susjedne župne kuće.

Tako je i 1879. g. ta "crkovna kuća" služila za učionicu i stan učitelju, uz 100 fiorina godišnjeg najma; godine 1884. dobivena je dozvola da se ista kuća produlji put istoka i povisi na dvokatnicu, pa je 1885. g. škola bila na prvome, a učiteljev stan na drugom katu.⁴⁵ Kasnije je škola prešla u privatnu kuću (Jerkov Dvor), a iza 2. svj. rata u novu zgradu na seoskom trgu. Djelovala je kao osamgodišnja do 1984. g. (za više razrede i od Poljica do uključno Bogomolja), a otada do danas kao četverogodišnja (ujedno i za Gdinj).

⁴⁵ BAH, Skakoc III. Visitatio, 559; Isto, IV.^a Visitat., 385; Vis. Cima, 32-33; br. 558/1864; Duboković ... Visitaciones, 41-42; br. 81/1868; 288/1864; 22/1866; 194/1879; 212/1884; 87/1885.

Riassunto

LA PARROCCHIA DI BOGOMOLJE SULL'ISOLA DI HVAR
Joško Kovačić

In occasione del 250. anno dalla fondazione, ne viene presentata una storia sommaria. Il villaggio (di cui si dà un elenco dei casati) è menzionato per la prima volta nel 1489, e la sua chiesa (poscia dedicata all'Annunciazione) nel 1579. Quest'ultima fù ampliata nel '700 dai Palaversić da Jelsa ed altri maestri locali. L'altare maggiore di marmo, eretto nel 1841, è evidentemente un lavoro dei Bertapelle da Vrboska.

Vi sono notevoli gli oggetti sacri in argento, dal '400 al '700. In seguito vengono trattate le altre chiesette e capellette, cimiteri, parrochi, la casa parrocchiale e sacerdoti nati nel paese, le confraternite, la scuola e la storia recente del villaggio.